

MAA- JA METSÄTALOUSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 30/2009 vp

Valtioneuvoston selonteko Itämeren haasteista ja Itämeri-politiikasta

Ympäristövaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 10 päivänä kesäkuuta 2009 lähettäessään valtioneuvoston selonteon Itämeren haasteista ja Itämeri-politiikasta (VNS 6/2009 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi ympäristövaliokuntaan samalla määrännyt, että maa- ja metsätalousvaliokunnan on annettava asiasta lausunto ympäristövaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- ylitarkastaja Timo Halonen ja ylitarkastaja Marjatta Kemppainen-Mäkelä, maa- ja metsätalousministeriö
- ympäristöneuvos Tarja Haaranen ja hallitusneuvos Ulla Kaarikivi-Laine, ympäristöministeriö

- tutkimusprofessori Seppo Rekolainen, Suomen ympäristökeskus SYKE
- geologi Peter Edén, Geologian tutkimuskeskus
- ympäristöjohtaja Johanna Ikävalko, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
- varatuomari Helena Älgars, Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund
- osastopäällikkö Vesa Karttunen, Kalatalouden Keskusliitto
- erikoistutkija Raimo Parmanne, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
- erikoistutkija Marita Laukkanen, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT)
- vesiensuojeluasiantuntija Hannele Ahponen, Suomen luonnonsuojeluliitto ry
- professori Helinä Hartikainen, Helsingin yliopisto.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleislinjaukset

Valtioneuvoston selonteko Itämeren haasteista ja Itämeri-politiikasta on ajantasainen kuvaus Itämeren ympäristön nykytilasta ja suojelusta sekä katsaus niihin mahdollisuuksiin, joiden avulla erityisesti Suomessa voidaan vaikuttaa Itämeren tilan parantamiseen. Valiokunta toteaa, että Itämeri on vahvasti esillä pääministeri

Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmassa. Hallitus on sitoutunut tiivistämään Itämeren alueen EU-yhteistyötä painopistealueena ympäristöturvallisuuden parantaminen, lisäksi hallitusohjelmassa on useita muitakin sitoumuksia ja tavoitteita Itämeren tilan sekä vesiensuojelun parantamiseksi.

Selonteossa on kaksi pääpainoaluetta: merenkulun turvallisuus ja Itämeren ympäristön tilaan liittyvät haasteet. Selonteossa analysoidaan kes-

keisimpiä merelliseen ympäristöön liittyviä haasteita ja sitä, miten näihin voidaan tehokkaimmin vastata. Valiokunnan mielestä selonteossa on kattavasti käyty läpi Itämeren tilan parantamiseen liittyvät haasteet ja esitetty asianmukaisia konkreettisia toimenpiteitä tilanteen parantamiseksi. Valiokunta toteaa kuitenkin lisäksi, että selonteossa olisi tullut selkeämmin asettaa aikatauluja ehdotetuille toimenpiteille ja asettaa toimenpiteitä prioriteettijärjestykseen.

Itämeren luontaiset ominaisuudet tekevät siitä erittäin haavoittuvan; se on matala murtovesiallas, jossa veden vaihtuvuus on hidasta. Itämeren laajalla valuma-alueella asuu noin 85 miljoonaa ihmistä. Ihmistoiminnan vuosikymmeniä kestänyt voimakas ravinnekuormitus koko Itämeren valuma-alueelta on johtanut siihen, että mereen on huuhtoutunut suuria määriä typpeä ja fosforia. Itämeren suojelun kannalta pahin ja vaikeimmin ratkaistava ongelma on rehevöityminen, johon liittyviä ongelmia ei ole toistaiseksi pystytty ratkaisemaan. Suomen osuus koko Itämeren ravinnekuormituksesta on noin 10–15 prosenttia, mutta omien rannikkovesiemme tila johtuu lähinnä Suomen omasta vesistökuormituksesta. Ilmastonmuutoksen seurauksena on todennäköistä, että sadannan kasvaessa ja talvien leudontuessa maaperän huuhtoumat Itämereen kasvavat kokonaisuudessaan, jolloin jatkossa tarvitaan laajasti nykyistä huomattavasti tehokkaampia vesiensuojelutoimia rehevöitymiskierteen katkaisemiseksi.

Kuormituksen vähentämiseksi asetetut tavoitteet

Itämeren suojelukomission HELCOMin vuonna 2007 hyväksytty Itämeren toimintaohjelma (Baltic Sea Action Plan) toimii tällä hetkellä Itämeren suojelun keskeisimpänä työvälineenä. Sen tavoitteena on palauttaa Itämeren hyvä tila vuoteen 2021 mennessä. Itämeren maille asetettu vähennystavoite on typen osalta 135 000 tonnia ja fosforin 15 250 tonnia. Suomen osuudeksi kuormituksen vähentämisessä tuli typen osalta 1 200 tonnia ja fosforin osalta 150 tonnia. Selonteossa todetaan, että Suomi on asettanut lisäksi kansallisesti tiukempia tavoitteita vesiensuoje-

luohjelmissa ja ympäristöluvuissa. Valiokunta toteaa, että HELCOMin toimintaohjelmassa asetetut maakohtaiset vähennystavoitteet saattavat vielä muuttua ja tiukentua, kun jatkossa saadaan lisää tietoa ja tarkempia arvioita siitä, kuinka paljon kuormitusta on vielä vähennettävä, jotta Itämeren hyvä tila saavutetaan.

Selonteko sisältää tilannekatsauksen, jossa esitellään numerotietojen perusteella typen ja fosforin osalta Itämeren kokonaiskuormitusta, rantavaltioiden osuuksia kuormituksen tuottajina sekä niiden pohjalta asetettuja päästöjen vähentämistavoitteita. Valiokunta toteaa, että kuormituslaskelmat ovat peräisin valtioiden virallisista tilastoista, mutta niiden perustana olevien mittaustulosten luotettavuus vaihtelee huomattavasti eri maissa. Mittaustulosten epävarmuus saattaa vääristää kuormitusarvioita ja niiden perusteella valtioille asetettuja velvoitteita päästöjen vähentämisestä. Suomen Akatemian ns. BIREME-ohjelman yhteydessä on tullut esille esimerkiksi monitoroinnin laatuongelmat Venäjällä, missä fosforianalyysien havaitsemisraja oli selvitysten mukaan kahdeksan kertaa korkeampi kuin Suomessa. Vaikka esimerkiksi Nevajoen Suomenlahtea koskevissa kuormitusluvuissa voi olla merkittäviä mittausvirheitä, sitä ei ole otettu kuormituslaskelmissa huomioon. Valiokunta korostaakin, että Itämeri-yhteistyössä tarvitaan edelleen kansainvälisten peruskuormitustietojen luotettavuuden parantamista ja laboratoriodien välistä kalibrointia, jotta Itämeren tilan samoin kuin suojelutoimien vaikuttavuuden seuranta saadaan tulevaisuudessa luotettavalle tasolle.

Yhdyskunnista, aluksista ja happamilta sulfaattimailta tulevan kuormituksen vähentäminen

Yhdyskuntien jätevesihuollon suureen kehittämistarpeeseen vaikuttaa erityisesti taajamien voimakas kasvaminen. Lisäksi vanhenevien viemäreiden ja puhdistamoiden korjauksiin sekä kunnossapitoon tarvitaan resursseja. Yhdyskuntajätevesipuhdistamoiden keskimääräinen fosforin puhdistusteho on nykyisin Suomessa yli 96 prosenttia, mutta typen puhdistusteho on keski-

määrin vain 54 prosenttia. Valiokunta katsoo, että puhdistamoiden typen poistoa tuleekin jatkossa tehostaa. Valtioneuvoston linjaamien vesiensuojelun suuntaviivojen mukaisesti Kuntaliitto ja Vesi- ja viemärilaitosyhdistys neuvottelevat paraikaa nykyistä ympäristölupamenettelystä täydentävistä vapaaehtoisista toimista jätevesikuormituksen vähentämiseksi. Valiokunta pitää tarpeellisena, että yhdyskuntien jätevesihuollon tasoa pyritään parantamaan laajasti.

Vilkas alusliikenne, voimakkaasti kasvaneet öljy- ja kemikaalikuljetukset ovat myös Itämeren keskeisiä ympäristöriskejä tällä hetkellä. Valiokunta toteaa, että meriliikenteen aiheuttamat riskit ja ongelmat ovat hyvin erityyppisiä kuin maalta ja ilmasta tulevan piste- ja hajakuormituksen. Meriliikenne on kasvanut Itämerellä jatkuvasti, minkä johdosta myös alusten mereen ja ilmaan laskemiin päästöihin tulee kiinnittää jatkossa erityistä huomiota. Merkittävin alusliikenteen ympäristöriski Itämerellä on öljyonnettomuus, joka aiheuttaisi suuria vaurioita meren ekosysteemille ja erityisesti kalataloudelle. Öljypäästöjen lisäksi myös alusten muita jätevesipäästöjä tulee vähentää.

Valiokunta toteaa, että happamista sulfaattimaista vesistöihin virtaavilla happamilla ja metallipitoisilla vesillä on myös paikallisesti merkittäviä haitallisia vaikutuksia Itämeren tilaan ja pohjasedimenttien metallipitoisuuksiin. Happamista sulfaattimaista tulee vesistöihin ja edelleen Itämereen monta kertaa suurempia metallipäästöjä (alumiini, kadmium, nikkeli, sinkki ym.) kuin Suomen koko teollisuudesta yhteensä. Happamuus- ja metallikuormitus on suurimmaksi osaksi peräisin maa- ja metsätalouskäytössä olevilta alueilta. Aikaisempien selvitysten mukaan happamia sulfaattimaita on Länsi- ja Etelä-Suomessa arviolta 100 000–300 000 hehtaaria. Valiokunta katsoo, että happamien sulfaattimaiden vaikutuksia Itämereen olisi tullut arvioida selonteossa.

Geologian tutkimuskeskuksen johtama esiselvitysprojekti sekä maa- ja metsätalousministeriön happamuustyöryhmän muistio (Työryhmämuistio 2009:8) osoittavat, että ennen toimenpiteisiin ryhtymistä on tärkeää kartoittaa

happamien sulfiittimaiden sijainti, syvyys ja laatu nykyistä tarkemmin. Myös suistojen ja rannikkoalueen sedimentit, jotka ovat maankohoamisen seurauksena tulevaisuuden riskimaita, tulee kartoittaa. Valiokunta katsoo, että kustannustehokkaiden ehkäisy- ja kunnostusmenetelmien kehittäminen sekä haittojen pitkäjänteinen ehkäisytyö vaativat valtakunnallista ohjelmaa, jossa maaperän happamuus ja sen aiheuttamat haitat nostetaan yleiseen tietoisuuteen ja haittojen ehkäisemisestä sekä vähentämisestä aiheutuneita kustannuksia voidaan korvata.

Valiokunta pitää myös tärkeänä, että Suomen vesistöihin kohdistuvaan kotimaiseen kokonaisravinnekuormitukseen vaikuttavia tekijöitä kyetään jatkossa arvioimaan nykyistä kattavammin. Tutkimustietoa esimerkiksi maisemoinnin ja viherrakentamisen ympäristövaikutuksista ei ole vielä riittävästi saatavissa Suomesta eikä muualtakaan Euroopasta. On kuitenkin arvioitu, että suuret puhdistamolietepohjaisten maanparannusaineiden ja kasvualustojen käyttömäärät aiheuttavat sellaisia ravinnehuuhtoutumismääriä, mikä voi rehevöittää rannikkovesiä.

Maataloudesta syntyvän kuormituksen vähentäminen

Selonteossa on todettu, että maatalouden osalta ryhdytään erityisiin toimenpiteisiin, jotta saavutetaan valtioneuvoston periaatepäätöksessä asetettu tavoite vähentää maatalouden ravinnekuormitusta kolmanneksella vuosien 2001–2005 tasosta vuoteen 2015 mennessä. Selonteossa on määriteltä seitsemän toimenpidekokonaisuutta kuormituksen vähennystavoitteen saavuttamiseksi. Valiokunta pitää esitettyjä toimenpiteitä asianmukaisina ja toteaa, että yhteisen maatalouspolitiikan vuonna 2014 alkavan ohjelmakauden suunnittelussa tulee pyrkiä luomaan viljelijöitä kannustavia ja samalla kustannustehokkaita toimenpiteitä.

Suomen ympäristötukiohjelma muodostuu tällä hetkellä perus- ja lisätoimenpiteistä sekä tehokkaampia ympäristönsuojelu- ja hoitotoimia edellyttävistä erityistukimuodoista. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että maamme viljelijöistä yli 90 prosenttia ja viljelyalasta yli 95 pro-

senttia on vapaaehtoisen ympäristötukijärjestelmän piirissä. Valiokunta toteaa lisäksi, että ympäristötuki on jo muuttanut merkittävästi viljelykäytäntöjä ympäristön kannalta paremmiksi. Esimerkiksi vesistöjen varsille on jätetty viljelemättömät suojakaistat ja peltojen talviaikaista kasvipeitteisyyttä on pyritty lisäämään. Tyypittaise on koko maan tasolla alentunut vuosina 1995–2005 yhteensä 45 prosenttia, ja fosforitas on laskenut vastaavana ajanjaksona yhteensä 64 prosenttia. Vaikka viljelijät ovat laajasti mukana, ympäristönsuojelun vaikutukset ilmenevät vasta pitkän aikavälin kuluessa, koska maaperä sekä vesistöt ovat suuria kokonaisuuksia, joissa muutokset näkyvät hitaasti. Vesistöjen seuranta-aineistoissa ei ole vielä ollut näkyvissä riittävästi merkkejä maatalouden ravinnekuorman vähenemisestä pitkästä vaikutusketjun viiveestä johtuen.

Vaikka Suomen maatalous on maailmanlaajuisesti vertailtuna ympäristöystävällistä, siitä huolimatta maatalouden arvioidaan edelleen olevan suuri vesistöjen ravinnekuormittaja. Toisaalta ruoantuotanto tulee aina aiheuttamaan jonkin verran ympäristökuormitusta parhailla mahdollisilla käytännöilläkin. Valiokunta toteaa, että maataloudelle jatkossa asetettavien ympäristönsuojeluvälineiden tulee olla vaikutuksiltaan mahdollisimman tehokkaita ottaen samalla huomioon viljelijän kannalta taloudelliset toteuttamisedellytykset.

Selonteossa esitettyjen keinojen lisäksi tulee varautua keinovalikoiman kasvattamiseen ja sitoutua uusien teknologisten innovaatioiden ja käytännössä toimivien viljelyteknisten ratkaisujen etsimiseen ja käyttöönoton tukemiseen. Selonteossa esitetyn mukaisesti toimenpiteitä tulee kohdistaa riskiherkimmille alueille ja eniten kuormittaville lohkoille. Vuonna 2008 käynnistetyllä ns. TEHO-hankkeella kehitetään maatalousyrittäjien kanssa tehokasta vesiensuojelua, ja tavoitteena on saada laajamittaiseen käyttöön eri tilanteissa kaikkein tehokkaimmin toimivat maatalouden vesiensuojelutoimenpiteet. Valiokunta pitää TEHO-hankkeen alustavia tuloksia rohkaisevina ja toteaa, että alueellisten hankkeiden avulla voidaan maatilatasolla saada käyt-

töön uusia käyttökelpoisia vesiensuojelukeinoja erilaisilla maaperäalueilla.

Valiokunta toteaa, että tarvitaan lukuisia tutkimukseen perustuvia toimenpiteitä, joiden avulla luodaan ruoantuotannossa paremmat edellytykset kierrätysravinteiden käytölle. Oikein suunnitellut ojitukset, laskeutusaltat ja kosteikot voivat merkittäväällä tavalla estää ravinteiden kulkua vesistöihin. Esimerkiksi pintavesien pääsyä pelloilta vesistöihin voidaan rajoittaa ja hallita paremmin ojien, laskeutusaltaiden ja kosteikkojen hyvällä suunnittelulla. Valtaojaan tai purouomaan pidemmälle osuudelle sijoiteltavana allasketjuna niiden yhteisvaikutus voi olla merkittävä. Kynnön ja muun muokkauksen vähentäminen esimerkiksi suorakylvöön siirtymällä vähentää eroosioalttiutta, mutta edellyttää tehokasta ja toimivaa ojitusta. Jos vesi kulkeutuu pintavaluntana, suorakylvöpelloilta voi huuhtoutua joissain tapauksissa jopa enemmän liukoisia ravinteita aivan maan pintakerroksesta kuin muokatuista maista. Alueiden peruskuivatukseen ja peruskuivatusuomien ylläpitoon tulee myös kiinnittää erityistä huomiota. Peltojen eroosiontorjunnan tehostamisessa saattaa tulla kysymykseen erilaisten teollisuuden sivuvirtojen tuotteiden hyödyntäminen kateaineina tai maan rakenteen stabiloina.

Suomessa viljelijöiden poikkeuksellisen laaja sitoutuminen ympäristötukeen on hyvä vesiensuojelun lähtökohta ja kertoo siitä, että edellytetyt toimenpiteet on koettu toteuttamiskelpoisiksi. Valiokunta pitää tärkeänä, että myös tulevaisuudessa viljelijät saadaan edelleen laajasti mukaan ympäristöhoitoon myönteisten ympäristövaikutusten aikaansaamiseksi. Viljelijöitä tulee edelleen kannustaa tehostamaan erityisesti ennakoivia toimenpiteitä, jotka perustuvat veden liikkumista ja ravinteiden sitoutumista säätelevien prosessien hallintaan. Jos talvet lauhtuvat ja rankkasateet yleistyvät, maan rakenteen stabilointi ja vesitalouden hallinta nousevat kynnyskysymyksiksi. Valiokunta katsoo, että jatkossa maan kasvukuntoon ja vesitalouteen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Myös viljelijän intresseissä on, että pellossa olevat ravinteet

hyödynnetään ruoantuotannossa täysimääräisesti.

Valiokunta toteaa, että MTK on koordinoanut laaja-alaisen Maatalouden vesiensuojelu -asiantuntijaryhmän toiminnan ja sen laatiman ns. MaSu-raportin. Valiokunta pitää eri alojen ja intressiryhmien toimijat yhteen keränneen työryhmän työtä hyvänä esimerkkinä pyrittäessä vastaamaan maatalouden tulevaisuuden ympäristönsuojelun haasteisiin. Raportissa peräänkuulutetaan pitkäjänteistä maatalouspolitiikkaa ja päätöksentekoa, joka pohjaa olemassa olevan tutkimus- ja kokemuspohjaisen tiedon hyödyntämiseen. Lisäksi raportissa painotetaan sitä, että maatilatasolle on ohjattava riittävästi ammattitaitoista, ajantasaista ympäristö- ja talousneuvontaa, erityisesti on kehitettävä toimenpiteitä, jotka ovat toteutettavissa maatilan käytännön toiminnaissa. Samalla maatalouden ympäristötukeen sijoitetuista panoksista, mukaan lukien viljelijän työpanos ja taloudelliset satsaukset, on saatava enemmän tehoa ja enemmän näkyvää tulosta ympäristössä. Valiokunta pitää hyvänä MaSu-raportissa esitettyä ehdotusta seuraavan ympäristötukikauden tukien rakenteesta, johon sisältyisi kaksi elementtiä: peruselementti koko maassa sovellettavista toimenpiteistä, johon viljelijän on mahdollista liittyä kuten nykyiseenkin tukiohjelmaan, sekä kohdennettu osa, jossa resurssit on kohdennettu sinne, missä ne tuottavat parhaimman ympäristötuloksen. Tähän kohdentamiseen viljelijän työkaluksi on ehdotettu ympäristöhyötyindeksiä, jolla viljelijä voi laskea omilla maillaan tekemiensä toimenpiteiden mahdollisen vaikutuksen ympäristössä. Jatkossa tarvitaan sellaisia taloudellisesti kannustavia ohjauskeinoja, joiden avulla viljelijä voi halutessaan valita selvästi nykyistä minimitasoa ympäristöystävällisemmän tuotantotavan.

Lannan hyödyntämistä tehostettava

Valiokunta toteaa, että vesistöihin kohdistuvan kuormituksen vähentämisen kannalta tärkeää on alueellisesti vaikeutuneen lantaongelman ratkaiseminen. Lannan varastointiin ja lannoituskäytäntöihin sekä typpilannoitteiden käyttöön liittyvät lakisäätöiset toimenpiteet perustuvat pää-

osin EU:n nitraattidirektiiviin, joka on pantu toimeen asetuksella maataloudesta peräisin olevien nitraattien vesiin pääsyyn rajoittamisesta (931/2000). Valiokunta pitää tärkeänä, että nykyistä nitraattiasetusta uudistetaan ja selkeytetään nopealla aikataululla.

Selonteon maataloutta koskevan toimenpiteen 23 osalta todetaan, että kotieläintiloilla on keskeistä lannan ravinteiden tehokas ja ympäristön kannalta kestävä käyttö. Tavoitteeksi on asetettu, että vuodesta 2014 lähtien lannan ravinteet otetaan täysimääräisesti huomioon lannoituksessa. Lannan ravinteiden täysimääräinen huomioonottaminen ei saa johtaa lisääntyneeseen levitysalavaatimukseen, vaan ensisijaisesti tulee panostaa lannan käsittely- ja levitysmenetelmien kehittämiseen. Esimerkiksi lietelannan levittäminen suoraan kasvusyvyyteen vaikuttaa lupaavalta menetelmältä. Jatkossa tulee yleisesti huolehtia siitä, ettei osa kotieläintiloista jättyä ympäristötuen ulkopuolelle.

Valiokunta korostaa, että tällä hetkellä tiloilta puuttuvat käytännön edellytykset lannan tehokkaaseen hyödyntämiseen. Karjanlannan tehokas hyödyntäminen tulee asettaa etusijalle maatalouden ulkopuolelta tulevien lisäravinteiden käyttöön nähden. Valiokunta katsoo, että on kehitettävä sellaisia tuotantotekniikoita ja järjestelmiä, joiden avulla on mahdollista saavuttaa ravinteiden hyväksikäytölle asetetut tavoite- tasot. Toimenpiteet eivät kuitenkaan ole mahdollisia pelkästään karjatilojen sisällä tehtävin muutoksin, vaan edellyttävät kotieläintilojen ja kasvintuotantotilojen toiminnan tiiviimpää integrointia. Ongelman ratkaisemista voidaan käytännössä edistää myös siten, ettei maatalouden ympäristöpolitiikkaa tarkastella irrallisena, vaan se yhdistetään kokonaisvaltaisesti energia- ja ilmastopoliittisiin ratkaisuihin biokaasun hyödyntämistä kannustamalla. Maaseudun biokaasutuotannon edistäminen edellyttää uusien ohjauskeinojen käyttöönottoa ja muita innovatiivisia ratkaisuja, joilla tulee mahdollistaa sähkön ja lämmön tuotanto myös maatilakokoluokan laitoksilla. Valiokunta korostaa biokaasun tehokkaan hyödyntämisen positiivisia ympäristövaikutuksia erityisesti kotieläintuotannossa, jossa maati-

lojen biokaasureaktorit voivat hyödyntää lantaa tavalla, joka vähentää selvästi vesistökuormitusta.

Maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön yhteisesti rahoittamassa ns. Hyötylanta-tutkimushankkeessa 2008–2010 selvitetään lannan ravinteiden käyttökelpoisuutta kasveille. Tutkimuksen avulla pyritään tuottamaan teknologiaa ja keinoja, joilla lanta pystytään hyödyntämään nykyistä tehokkaammin. Tutkimuksen tarkastelun kohteina ovat lannan ravinteiden tehokkaampi talteenotto ja lannoituskäytännön kehittäminen, lannan prosessointi biokaasuksi sekä lannan käsittelyyn ja kuljetuksiin liittyvä logistiikka, terveys- ja ympäristövaikutukset ja elinkaaritarkastelut. Tutkimusohjelman tavoitteena on edistää lannan sekä muiden eloperäisten jätteiden ja sivutuotteiden, kuten yhdyskuntalietteiden, sekä maaseudun asumisesta ja pienteollisuudesta peräisin olevien eloperäisten jätteiden käsittelyä ja etsiä niille loppusijoitusvaihtoehtoja. Valiokunta pitää tärkeänä, että hankkeen avulla voidaan luoda maatalouden käytännön arjessa sovellettavia ja toimivia tapoja lannan hyödyntämiseen.

Kestävä kalatalous

Itämeren tilan kohentaminen liittyy kiinteästi kalatalouden tulevaisuuden mahdollisuuksien parantamiseen. Selonteossa on todettu, että kestävä kalastuksen edistäminen luo mahdollisuuksia Itämeren kalavarojen hyödyntämiselle myös jatkossa. Kalatalouden näkökulmasta Itämeren heikko ekologinen tila näkyy jo kalojen hidastuneena kasvuna, kuolevuuden nousuna, lisääntymishäiriöinä ja monien tärkeiden kalalajien vähenemisenä ja toisaalta särkikalojen räjähdysmäisenä runsastumisena rannikkovesissä. Ongelmia lisäävät uusien tulokaslajien yhä runsaslukuisampi ilmaantuminen vesillemme. Myös harmaahyljekantojen voimakas kasvu on aiheuttanut kasvavia ongelmia rannikkoalueen kalastukselle ja vesiviljelylle. Jos Itämeren nykyinen kehityssuunta jatkuu, tulevat kalataloudelliset menetykset olemaan huomattavia ja tilanteen korjaaminen muodostuu yhä vaikeammaksi ja kalliimmaksi.

Valiokunta toteaa, että kalastus on yksi tehokkaimmista ja kustannuksiltaan edullisimmista keinoista poistaa jo olemassa olevaa fosforia Itämerestä. Tällä hetkellä Suomen ammattikalastus vähentää vuodessa runsaat 500 tonnia fosforia Itämereltä. Oikein suunnatulla kalastuksella voitaisiin todennäköisesti parantaa varsinkin rannikon kalavesien ja kalaston tilaa sekä poistaa myös merestä kaloihin sitoutuneita ympäristömyrkyjä. Alustavien arvioiden mukaan laajamittaisella poistokalastuksella esimerkiksi Suomenlahdesta ja Saaristomerestä voitaisiin poistaa yhteensä noin 10 miljoonaa kiloa kalaa vuodessa vaarantamatta silti kalakantojen tilaa. Valiokunta pitääkin hyvänä alustavasti suunniteltua järjestelmää, jossa ammattikalastajat kalastaisivat tulevaisuudessa kohdennetusti nykyisin vajaasti hyödynnettyjä särkikalakantoja. Kalastuksen tavoitteena olisi nimenomaisesti ravinteiden poisto vesistöstä ja saadun saaliin kaupallinen hyödyntäminen ensisijaisesti elintarvikkeena ja toissijaisesti rehuna tai bioenergiantuotannossa. Valiokunta katsoo, että järjestelmän käyttöönotto saattaa edellyttää käynnistystuen käyttöön ottamista, jotta kannusteiden avulla saadaan kalastajat pyydystämään myös vajaasti hyödynnettyjä kalakantoja.

Vesistöihin joutuneita ravinteita olisi mahdollista poistaa paitsi kalastamalla myös ruovikoiden niitolla. Ruokoa voitaisiin hyödyntää esimerkiksi bioenergiana. Ravinteiden poistamiseksi ja siten Itämeren rehevöitymisongelmien vähentämiseksi on tarpeen selvittää pikaisesti sekä vähäarvoisten kalakantojen laajamittaisen tehopyynnin että myös ruovikoiden niiton biologiset, tekniset ja taloudelliset edellytykset.

Kansainväliset toimenpiteet

Alueen valtiot ovat HELCOMin Itämeri-toimintaohjelmassa sitoutuneet ympäristötoimiin, joiden toteutuminen on kuitenkin riippuvainen lukuisista Itämeren rantavaltioiden kansallisen tason päätöksistä, resurssien riittävyydestä ja voimavarojen kohdentamisesta oikealla tavalla. Itämeren suojelun kustannukset jakautuvat rantavaltioille epätasaisesti, mikä on lisännyt ongelmia sopia HELCOMin piirissä sitovista päästö-

vähennyksistä ja muista tarvittavista toimenpiteistä.

Valiokunta korostaa, että lähes kaikki Itämeren rantavaltiot kattavana EU:n yhteisellä maatalouspolitiikalla on huomattava vaikutus ravinnepäästöihin ja koko Itämeren tilaan. Valiokunta pitää Itämeren suojelun suurena haasteena esimerkiksi Puolan laajamittaisen maatalouden tehostumista, joka arvioiden mukaan voi johtaa lähivuosina Puolan maataloudesta Itämereen huuhtoutuvan typen määrän kasvuun lähes 50 prosentilla. On todennäköistä, että maatalouden päästöt Itämeren alueella kasvavat, kun yhteinen maatalouspolitiikka ulottaa täysimääräisesti vaikutuksensa uusiin jäsenvaltioihin. EU:n kautta tulee voida tulevaisuudessa kanavoida varoja ympäristönsuojelukustannuksiin nykyistä kattavammin. Samalla tulee tiivistää kansainvälistä yhteistyötä ympäristöystävällisten maatalouskäytäntöjen käyttöönottamiseksi. Valiokunta katsoo, että Itämeren ympäristön tilan parantamiseen liittyvien kansallisten ja kansainvälisten toimintaohjelmien, strategioiden ja hankkeiden yhteistyötä tulee tiivistää.

Valiokunta muistuttaa, että Itämeren tilan parantamisen kannalta keskeinen merkitys on koko Itämeren valuma-alueen valtioilla, joihin kuuluvat erityisesti Venäjä sekä myös Valko-Venäjä ja Ukraina. Erityisesti EU:n ja näiden edellä mainittujen valtioiden yhteistyötä Itämeren suojeluun liittyvissä kysymyksissä tulee edelleen aktiivisesti lisätä. Esimerkiksi Luoteis-Venäjän kaupunkien ja maanviljelyn kuormitus Suomenlahteen on huomattava, myös Kaliningradin asumajätevesien mittavia päästöjä tulee vähentää nykyisestä. Valiokunta on lausunnossaan EU:n Itämeren alueen strategiasta (MmVL 21/2009 vp — E 75/2009 vp) käsitellyt laajemmin kansainvälisten toimenpiteiden merkitystä sekä niiden tehostamista ja viittaakin näiltä osin tähän lausuntoonsa.

Lausunto

Lausuntonaan maa- ja metsätalousvaliokunta esittää,

että ympäristövaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 20 päivänä marraskuuta 2009

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Jari Leppä /kesk
vpj. Pertti Hemmilä /kok
jäs. Lasse Hautala /kesk
Hannu Hoskonen /kesk
Anne Kalmari /kesk
Johanna Karimäki /vihr
Lauri Kähkönen /sd

Esa Lahtela /sd
Mats Nylund /r
Pentti Oinonen /ps
Klaus Pentti /kesk
Petri Pihlajaniemi /kok
Erkki Pulliainen /vihr
Kari Rajamäki /sd.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Jaakko Autio.